

חתן תורה

עוד בימי שבתו בגולה, ברך ד' את רבי אברהם נח בבת מצוינת במעלותיה, חכמה וצנועה, טובת לב ובעלת מידות מופלגות, מרת בילא מרים.

אהבתה לסייע לזולת, היה לשם דבר, כשהיא מצטיינת בעזרה לכל יחיד בסבלנות ומתוך הארת פנים, בצורה מופלגת.

שנים אחדות לאחר שהתיישב בחברון, הגיעה השעה להשיאה לחד מאריותא דבני היכלא, כראוי למידותיה הנעלות.

אלא, שעל אף כל מעלותיה של המדוברת, לא היה השידוך ענין של מה בכך, שכן לא היתה לו לאביה אפילו פרוטה אחת ליתן כנדוניה, ומיהו זה שיחפץ ליקח אשה בחוסר כל.

אבל "המגיד מראשית אחרית", הגדיל חסדו עם רבי אברהם נח והוא זכה ליקח לחתן את העילוי המצוין, מן האריות הגדולים בישיבה, כמר אפרים זאב גרבוז, אשר במידותיו המופלאות נאות להכנס לביתו של רבי אברהם נח, בלא שום התחייבות ממונית מצד אבי הכלה, למרות שגם החתן לכשעצמו היה מחוסר אמצעים, בהתיתמו בנערותו מאביו ומאמו.

רבי אפרים זאב, נולד בעיירה להישין פלך מינסק, בשנת תרס"ג. אביו ואמו שלקו בטיפוס, מתו עליו בזה אחר זה בשנה אחת, כשהם מותירים אחריהם חמשה יתומים. את ראשית חינוכו, קיבל בישיבת קרילוב, לשם הובא על ידי בן עיירתו הגאון רבי יצחק בעגון, בעמח"ס "שדה יצחק", שפרש חסותו על הנער היתום והאציל עליו מגדלותו, עד שהיה הנער מתכתב עמו בדברי תורה. אחת מתשובותיו של הגר"י בעגון אליו, בעודו בחור צעיר לימים, ראתה אור בספרו "שדה יצחק" סימן כה.

נפשו של הנער הצעיר דבקה בתורה, כשהוא מתאבק בעפר רגליו של ראש הישיבה דקרילוב הגאון רבי יחזקאל ברשטיין מטרסטינא, בעל "דברי יחזקאל", שהיה פדגוג אומן בהרבצת תורה. אף הוא ראה בבעל ה"דברי יחזקאל" את רבו המובהק שהעמידו על דרכי התורה, ומאז לימודו בקרילוב לא ניתק את קשריו עמו, כשחליפת מכתבים בדברי תורה מקשרת ביניהם שנים ארוכות, עד לחרבן יהדות אירופה, אז נתעלה רבי יחזקאל ובני משפחתו במעלות קדושים וטהורים.

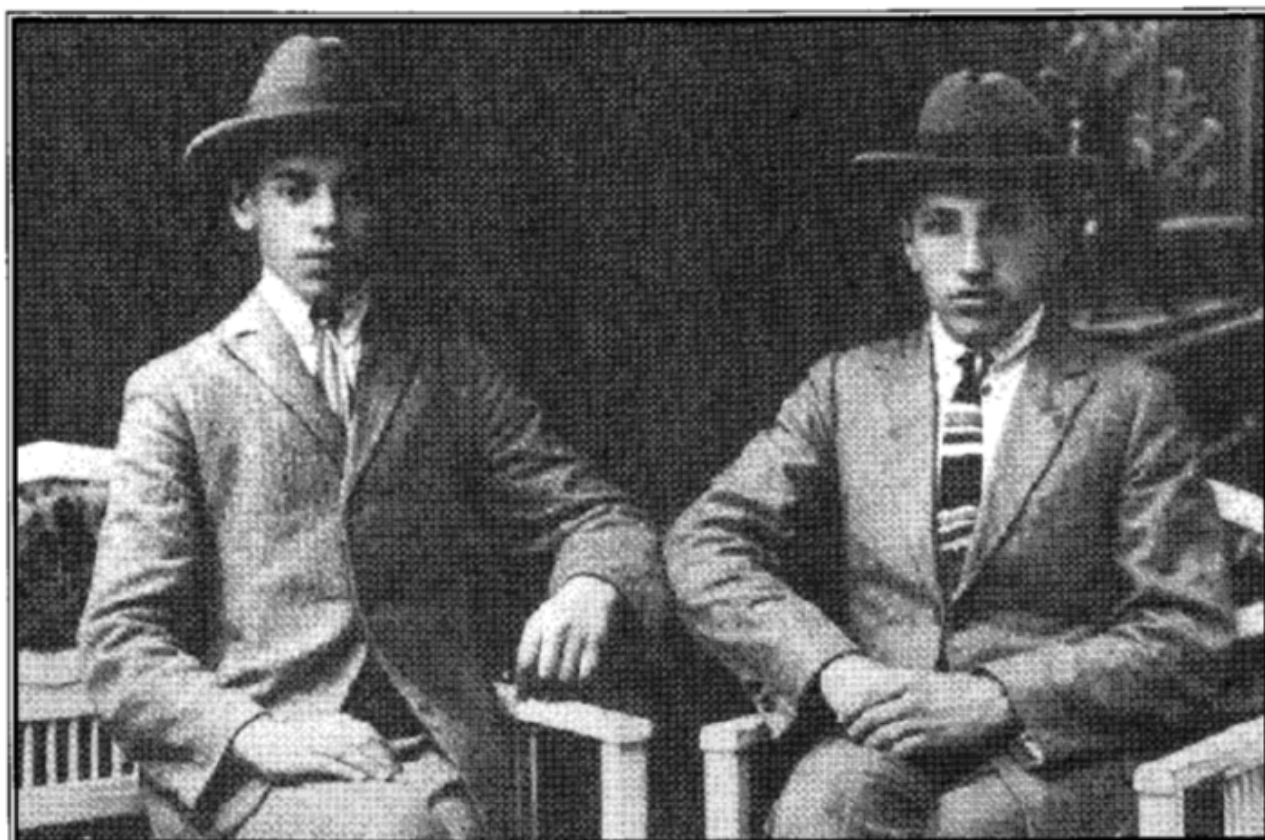
מקרילוב, גלה הנער לישיבת "כנסת ישראל" דסלבודקא, שחנתה אותה עת בעיירה קרמנצ'וג שבלב אוקראינה הרוסית, כאשר נאלצה לצאת מן העיר הגדולה מינסק, לשם גלתה מסלבודקה שבקובנא עם גזירת גירוש הקהילות, שהביאה בכנפיה מלחמת העולם הראשונה.

עם סיום המלחמה, כאשר נחתם חוזה השלום בין רוסיה וגרמניה, וישיבת "כנסת ישראל" על ראשיה ותלמידיה שבה לסלבודקא, נכנס גם הבחור אפרים זאב גרבוז עמהם לתוך ד' אמות של תורה ב"כנסת ישראל" דסלבודקא. בסלבודקא, זכה הנער לקירבה מיוחדת מרבوتיו הגדולים הסבא רבי נתן צבי פינקל וראש הישיבה הגרמ"מ אפשטיין, בד בבד היה שם פעמיו אל הכולל המפורסם שבקובנא, כדי לשוח בדברי תורה עם הגאון רבי דוד רפפורט, בעל "מקדש דוד".

אה"ח 1234567

קשר של תורה מתוך אהבת נפש

בשבתו ביני עמודי דישיבת סלבודקא, החל ללמוד את הש"ס בעיון, בחברותא עם רעו רבי אהרן כהן, לימים ראש ישיבת חברון, עד שבחר בהם הסבא להמנות על התלמידים הראשונים שנשלחו בשלהי תרפ"ד לייסד את הישיבה בחברון. באגרת

אוצר החכמה רבי אהרן כהן עם רבי אפרים זאב גרבוז בבחרותם

מופלאה, ששיגר רבי אהרן כהן בעת שהותו בעיירה הליטאית ציטוויאן בבין המצרים
דשנת תרפ"ד, ל"אחי יקירי אהובי כנפשי" רבי אפרים זאב, מציין הכותב את שביעות
רצונו מן הבשורה אודות מאה הוויזות שהשיגה הישיבה עבור התלמידים העולים
לארץ הקודש.

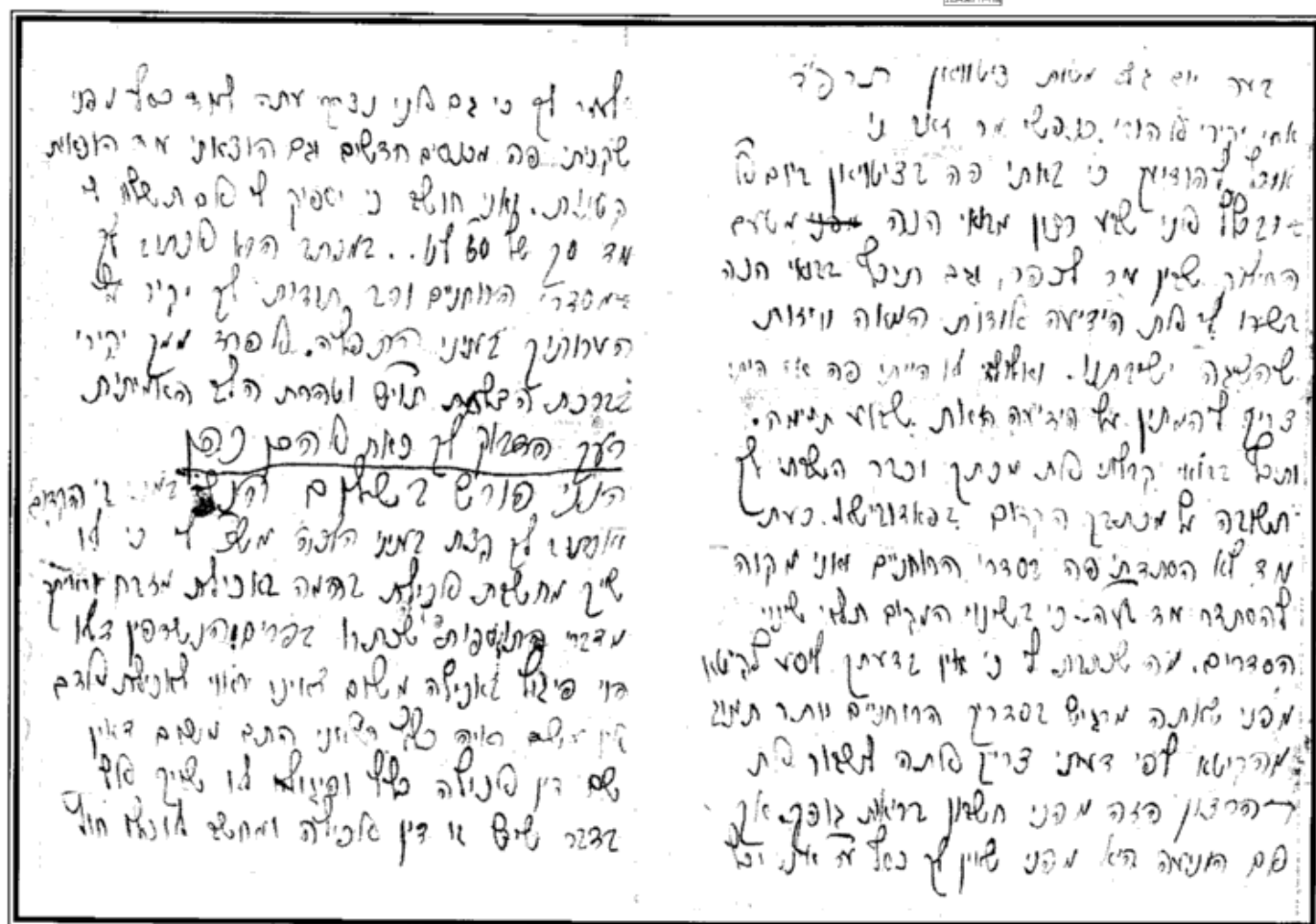
בהמשך מכתבו, פונה רבי אהרן אל רבי זאב, בדרישה נוקבת, על חובתו לצאת
ל"קייטא" כדי לשמור על בריאותו, על אף שבכך עלולים להשתבש סדריו הרוחניים:
אוצר החכמה

"מה שכתבת לי כי אין בדעתך ליסע לקייטא, מפני שאתה מרגיש בסדרך
הרוחניים יותר תענוג מהקייטא. לפי דעתך, צריך אתה לשוב את הרצון הזה
מפני חשבון בריאות גופך..."

לאחר שר' אהרן מוסיף עוד כמה פרטים אישיים, כותב הוא לחבירו:

"במכתב הבא אכתוב לך מסדרי הרוחניים ורב תודות לך יקירי על הערותיך
בעניני התפילה".

12.34567

אגרת ששלח רבי אהרן כהן לרבי אפרים זאב בשנת תרפ"ד

הדפסה

וכאן מסיים הכותב, את חלקו הראשון של האגרת, במילות פרידה חמות:

"אפרד ממך יקירי בברכת הצלחת תו"ש וטהרת הלב האמיתית

רעך הדבוק לך כאח

אהרן כהן"

בחלקו השני של המכתב, מתייחס ר' אהרן אל חידוש שהעלה ר' זאב בסוגיא דקדושת אויר מזבח ואויר רצפת העזרה, כשהוא חותם את דבריו בהבאת ראיה לדברי החברותא היקר שלו, הדבוק בו כאח.

כאלו היו קשרי הידידות והאחוה ששררו בין הנהו תרי רעים אהובים, אשר קשר של תורה קישרם זה בזה, מסלבודקא ועד חברון, שם המשיכו יחדיו ללמוד את הש"ס בחברותא מתוך עמל והתמדה רבה עד גמרה של תורה.

ענבי הנפן בענבי הנפן

משיצא קוו של הבחור אפרים זאב כמופלג בתורה כמו גם במידותיו, לוקח אחר כבוד להשתדך עם בתו המצוינת של רבי אברהם נח, מרת בילא מרים, ששמה הלך לפניו כמופלגת באהבת תורה ובמידות תרומיות.

השמועה על השידוך המופלא הזה, עשתה לה כנפיים והשמחה הגדולה פשטה בין כל ענפי ישיבת סלבודקא, בכל מקומות מושבותם בגולה. רבים וטובים מידידי נפשו של רבי אברהם נח משכבר הימים, הצטרפו אל השמחה הגדולה, כשהם משגרים את מיטב ברכותיהם מארץ מרחקים אל הבית הקטן שבחברון.

כך הגיעה מכתבו היקר של ידיד נעוריו של רבי אברהם נח, הגאון רבי אייזיק שר זצ"ל, שכיהן אז בראשות הישיבה בסלבודקא דליטא. רבי אייזיק, הביע את רגשות שמחתו על "הבשורה טובה שקבלתי מחביבי הדגול החתן וכו'", אשר "האירה את לבבי ושמחה את נפשי", עד כדי כך ש"נדחו ברגע אחת כל הצערים והדאגות". ראש הישיבה, ממשיך את אגרתו, בהבעת ברכתו מקירות לבו - "עיני נשואות למרום ברגשי ברכה לחסדי ד' וכו'", תוך כדי שהוא מוסיף לציין את הערכתו האישית לחתן:

"ברור אצלי כי העלוי הזה הבא לביתכם, יצליח ויהיה לת"ח מובהק, גדול הדור, אור עולם לכל תפוצות הגולה ותתברכו כולם לרגליו, כמאמרם תיכף לת"ח ברכה".

וּיקְנָה כָּל חֶלְקוֹ בַּתּוֹרָה בְּבֵית חָמִי

לשמחת הכלולות, שהתקיימה בשלהי שנת תרפ"ח, בעיר חברון ת"ו, הגיעה גם ברכתו של החברותא של רבי אברהם נח משכבר הימים, הגאון רבי ברוך בער ליבוביץ, שכינה אז בראשות הישיבה בקאמניץ.

אחר פנייתו של הגרב"ד אל "כבוד ידי"נ ולבבי הרב הגאון המובהק סוע"ה הצדיק כקש"ת ר' אברהם נח שליט"א פאלי וכו", מעתיר הוא מברכותיו על בני הזוג "המבורכים מהש"י בכל הברכות והאושר האמיתי למז"ט", בברכה מיוחדת היוצאת מכבשונו של גאון עולם:

"וּיקְנָה כָּל חֶלְקוֹ בַּתּוֹרָה הַק' בְּבֵית חָמִי הַג' וַיְבֹרְכוּ בְּדוֹרוֹת יִשְׂרָאֵל וּמְבֹרָכִים וְלַעֲוֹלָם תִּהְיֶה הַתּוֹרָה הַק' בָּהֶם לְדוֹר דּוֹרִים. וְעֵינֵי חָמִי הַג' וְחֻמּוֹתָהּ הַרְבֵּנִית, תַּחֲזִינָה הַנַּחַת וְהַשְׂמַחָה וְכו'. בֵּיתָם בֵּית צְדִיקִים תִּהְיֶה לְעוֹלָמִים וְהַש"י יֵאָהֱבֵם סֵלָה וְכו'".

בע"ה
מִתְכַּבְּרִים אֲנַחְנוּ לְהוֹסִין כִּי מַעֲלָתוֹ לִכְבֵּדְנוּ כִּבְאוֹ
לְהַשְׁתַּחֲוֶה בְּשִׂמְחַת כְּלוּלָת כִּתְנוֹ
מֵרַח בִּיְלֵה מְרִים תַּחֲמִי
עב"ג
הָרַב הַמְּאֻחָד מֵר אֶפְרַיִם זָאב גִּרְבּוֹז נ"י
אֲשֶׁר תִּהְיֶה אִיחָשׁ לְמוֹט כִּיּוֹם וְעֹשֶׁיךָ דִּי תִּמְנוּ תִּפְרִיחַ
כְּבִיחְנוּ בַּעֲיַתְךָ חֶבְרוֹן ת"ו.
בְּרַגְשֵׁי כְבוֹד
אֲבִרָהִם נַח וְרַעֲיָנוּ חִי רַבְקָה פֶּאֲלִי
הַחֹפֶה תִּהְיֶה כְּשֶׁה 3 אַחֵה"צ
הַכְּתָב: PALEI Hebron (Palestine)

הַזְמָנָה לַחֲתוּנָה

מדי שנה, בסעודת ההודאה שהיה רבינו זצ"ל עורך בנר חמישי דחנוכה, יום עלייתם לארה"ק מגולת רוסיה, "יום הצלתנו הרוחנית" - כלשונו, היה רבינו מזכיר גם טובותיו של הקב"ה עם כל משפחתו, כשיזכה אותם בעושר רוחני וזימן לאחותו את בעלה המופלג רבי אפרים זאב גרבוז זצ"ל.

מאין לעצמם מקום מגורים, נכנסו בני הזוג לדור בחדר אחד, בתוך דירתו השכורה של רבי אברהם נח, שבסמיכות לשיבה הקדושה "כנסת ישראל" דחברון.

מרבין תורה בישיבת חברון

רבי אפרים זאב גרבוז בצעירותו

לאחר נשואיו, המשיך החתן רבי אפרים זאב להגביר חילו לאורייתא, ללמוד וללמד, כשהוא קובע תלמודו בחברותא עם הגאון רבי יצחק מאיר פצינר (בן מנחם), חתנו של הגרא"ז מלצר ולימים יושב על מדין בפתח תקוה. בד בבד שימש רבי אפרים זאב בישיבה כ"נושא ונותן" עם בני הישיבה במלחמתה של תורה. כך זכה למסור בפני צעירי הלומדים שעורים מעמיקים בספר "קצות החושן", שנאמרו ברוב כשרון ובגישה מקורית, תוך פיתוח הכוחות הצעירים מקרב בני הישיבה.

אוצר החכמה

לאחר מאורעות תרפ"ט, כאשר עלתה הישיבה לירושלים, עלה אף הוא עמה והתיישב בשכונת אחוה, סמוך לישיבה שקבעה בתחילה מקום לימודיה ב"אחוה שוהל". כאן החל באמירת "חבורות" לטובי הלומדים בישיבה, בדעת ובכשרון, כשהוא מפיח בקרבם רוח של יצירה וחידוש במעמקי הסוגיות.

קופת הישיבה, שהיתה אז דלה וריקה, לא היתה בידה לשלם לו אפילו את תלושי המזון שנדרשו לו ולבני ביתו, ולפיכך כאשר הוצע בפניו כסא הרבנות במושבה פרדס חנה, היתה דעתו ליטול על עצמו את עול הרבנות. אולם, רעיתו הרבנית בילא מרים, שחששה מן הקשיים שעלולים לעמוד בפניהם בחינוך הילדים בפרדס חנה, דיברה על לבו להשאר בירושלים, חרף הדלות הנוראה ששרתה בבית, כשהיא שמחה בחלקה ואינה מבקשת לעצמה דבר.

בינתיים, עברה משפחת גרבוז לדור בשכונת "בית ישראל", ובשנת תרצ"ב לאחר הסתלקותו של אבי המשפחה רבי אברהם נח, העתיקו את מגוריהם לבתי נייטון, כשאלמנתו של רבי אברהם נח ובנה הבחור צבי, עוברים לדור עמם באורח קבע.

כל אותן השנים, ניהלה הרבנית בילא מרים את ביתה ברמה, וחינכה את ילדיה לתורה וליראה בעוז ובתבונה, כשבאהבתה המופלגת לתורה, הסירה מבעלה הגדול כל עול, למען יוכל לשקוד על מבועי התורה, באין מפריע.

אף היא לא חיפשה את החסדים מחוץ לבית. היא הכירה בתפקידה לגמול חסד בתוככי ביתה, כפי שרגילה היתה תדיר לומר:

"העלפין די הייגינע, איז די גרעסטע מצוה" - לעזור לקרובים, זו המצוה הכי גדולה!

ואכן, כזו היתה מידתה, כאשר כל ימיה היתה בעזרתו של בעלה הגדול ושל בני משפחתה, באופן מופלג ביותר, כשבאהבת תורה שיקדה בקרבה, הוקירה וכיבדה תמיד את כל אחד ואחד מיוצאי חלציה, זרע ברך ד', עמלי תורה בטהרה.

בראשות כולל "אהל תורה"

רבי אהרן ביאלסטוצקי

יחד עם ידידו הגאון רבי אהרן ביאלסטוצקי, שנודע בכינויו ר' אהרן בריסק'ר, מן האריות דישיבת חברון, נמנה רבי אפרים זאב על מייסדי הכולל המפורסם, בית המדרש גבוה לתלמוד "אהל תורה", בו הסתופפו גדולי תורה מובהקים, למדנים מופלגים, שרבים מהם נתפרסמו לימים כגדולי הדור, כמצוין לעיל.

עד יומו האחרון שימש רבי אפרים זאב כאחד מראשיו וממנהליו הרוחניים של בית מדרש גדול זה, שעמד תחת נשיאותו של הגאון רש"י הילמן זצ"ל, כשכל אותם שנים, בהם הגה בתורתו בשבת תחכמוני ד'אהל

אוצר החכמה: תמונת מחזור של כולל "אהל תורה" משנת תרצ"ט

תמונה 1234567
הי"ח 1234567

רבי איסר זלמן מלצר נושא דברים באסיפה של כולל אהל תורה. יושבים בראש הרב חילמן והרב הרצוג. יושבים מהצד רבי הלל פאלי (שני) ורבי זאב גרבוז (רביעי).

תורה", היה מעלה את חידושיו על גבי הכתב. כך זכה בשנת תש"ז להוציא לאור עולם את ספרו "הר אפרים" על מסכתא הוריות, שבשעתו כבש את מקומו בין תופשי התורה כאחד הנעלים שבספרי מחברי דורנו, והוא אז בשנת השלשים ושבע לחייו.

רבי אפרים זאב גרבוז
אוצר החכמה
בשנות העמידה

בשנת תש"ז, הופיע ספרו החשוב "ספרי אפרים"-ביאור על הספרי זוטא, בו מצא מקום להתגדר בו, לאחר שרבותינו הראשונים לא הלכו בו, והוא בגדלותו בתורה זכה לעבור על פניו בביאור ממצה ושוטף, תוך הבלעת הערות והארות קצרות בין השיטין.

לאחר שנים אחדות, בשנת תשי"ב, הופיע רבי אפרים זאב בעולמה של תורה עם כליל חבוריו ותפארתם, הוא ספרו הגדול על המכילתא. כאן הרחיב את דרכו ושיכללה בקבעו את פירושו בחד גיסא בשם "קו המדה" ובאידך גיסא את תוספותיו בשם "הר אפרים". יצירתו בלטה כמעשה אומן שמלאכתו נקיה, כשהוא מטיב למצות את מחשבתו ולשנותה בדרך קצרה.

בד בבד, גבהה שיעור קומתו הרוחנית להפליא, כשבדעתו הנקיה וברוב עמלו בדרכי העבודה, השתלם במעלות המידות, עד שכל פרט מהליכות חייו היה מחושב היטב וטעון תשומת לב מפקחת, מעוצבת בכוחות נפש וביד אומן של גאון מופלא בתורה. הוא השכיל להקדים יראתו לחכמתו ובצד שקידתו הבלתי נלאית בתורה, העמיק חקר בתורת המידות ובדרכי קיום המצוות, עד שכל היותו שימשה כדוגמא מופלאה של אחד מהמיוחדים שחונכו על ברכיה של ישיבת סלבודקא-חברון.

לישיבה של מעלה

בשנת תש"ט והוא בן ארבעים ושש שנה, לקה רבי אפרים זאב בלבו והיה נתון בסכנה גדולה. חמותו, הרבנית רבקה, הרבתה להתפלל לבריאותו, כשהיא מוסיפה אף לערוך דין ודברים עם בין דין של מעלה:

"הרי הילדים בבית עדיין לא נשואים. הנני נותנת משנותי עשר שנים בשבילו!"

בחסדי ד' קם רבי אפרים זאב מחליו והמשיך לשקוד על תורתו. כך זכה לאחר כמה שנים, בשנת תשי"ח, להוציא לאור את ספרו הנכבד, תוספות "הר אפרים" על מסכת שקלים, החונה סביב לפירוש הר"ש סירילאן, אותו הדפיס על פי כתבי יד.

אוצר החכמה

שנה לאחר מכן, בשנת תשי"ט, זכה רבי אפרים זאב להשיא את בתו הצעירה תחיל' חדשים אחדים לאחר מכן, כאשר חלפו להם עשר שנות החיים שהעניקה לו חמותו, נתבקש לישיבה של מעלה, בעת יציאת שבת קדש, ליל כ' בתמוז תשי"ט.

יצאה לה הנשמה היתירה, ועמה גם יחד יצאה נשמתו הטהורה של רבי אפרים זאב, כשהוא מותיר אחריו זרע קודש לברכה, גדולי תורה מופלגים, ומניח אחריו

▲ מימין: רבי שמעון אשר כהן, ר' אליהו פינס גיסו של רבינו, רבינו, רבי אברהם גרבוז, רבי שמואל דביר (חתן הרב גרבוז)

בחתונת רבי שמעון אשר כהן (חתנו של הרב גרבוז). מימין: רבי מאיר חדש, רבי אהרן כהן, החתן, רבי משה חברוני, רבי זאב גרבוז

ברכה כתבי יד של חדושי תורה רבים בסוגיות דנשים נזיקין ושאר ענינים, הערוכים במחברות שנכתבו בימי שבתו בעיר חברון, ולאחריהם בשבתו בתוככי ירושלים.

בין תכריך כתביו, נמצאה גם מחברת חידושי תורה הנושאת את השם "נחלת אברהם", בו החל להעלות את חידושי תורתו של חמיו הגדול, הגאון רבי אברהם נח זצ"ל, ולא נסתייעה בידו לסיים את מלאכת הקדש, כי בא מועד יציאתו מן העולם והעלותו לישיבה של מעלה.

איש האשכולות

זכינו לפתוח אשנב צר ולהציץ בעדו מעט אל עולמם של האבא הגדול רבי אברהם נח פאלי זצ"ל, של רעיתו הצדקת מרת רבקה ע"ה ושל זרעם אחריהם - הבית הגדול שמגדלים בו תורה ויראה, אשר בתוכו ניטעו שרשי גדלותו של רבינו המשגיח רבי הירש זצ"ל ועל-יסודותיו הנאמנים הושתת בנין עולמו של האדם הגדול הזה, "איש האשכולות" - "איש שהכל בו, תורה ויראת חטא וגמילות חסדים"⁵ - אשר פרשת גדולתו ומעשה תוקפו וגבורתו בתורה, ביראה, בעבודה ובחסד, תסופר לדור אחרון בפרקים שלפנינו.

⁵ ראה תמורה טו. ב וברש"י שם.

תוצר החכמה

תוצר החכמה

פרק ג'

בהיכלה של ישיבת חברון

בשאיפה לגדולות

"כנסת ישראל" דחברון - בית גדול לד' ולתורתו, אשר אל שערי נכנס רבינו, תיכף עם בואה של משפחתו להתיישב בעיר הקודש חברון ת"ו.

צעיר לימים היה אז רבינו, עם הכנסו אל ד' אמותיה של ישיבת "כנסת ישראל" בחברון, מבצר התורה, ערש גדילתם של ארזי התורה, "יבנה וחכמיה", אשר הכין הקב"ה לפליטה בטרם עלה הכורת על ישיבות ליטא המעטירות.

אל הבית הגדול והקדוש הזה, בית "כנסת ישראל" דחברון, אשר מתורת בניה ומתורת תלמידי תלמידיהם, מפכה עולם התורה עד ימינו אנו, אל תוך גב האריות היושבים ראשונה במלכות התורה, אלא תוך כור ההיתוך המוסרי של אסכולת סלבודקא, אשר צירף זהב מזוקק שבעתיים, נכנס רבינו והוא עדיין עול ימים.

כזעירא דמן חבריא, התערה רבינו בין ותיקי הבחורים שכבר קנו חכמה שנים רבות.

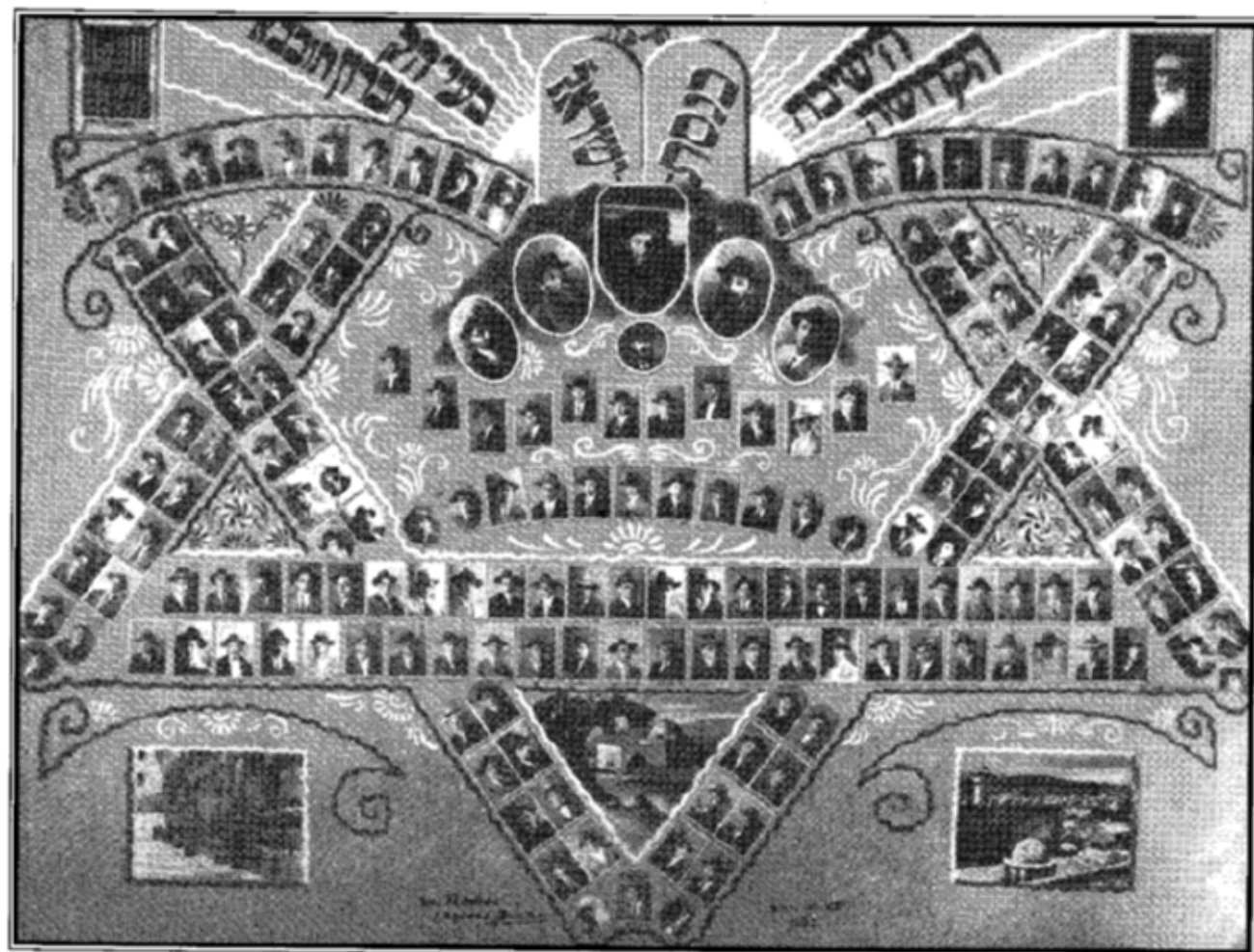
"בתחילה עוד חבשתי לראשי קסקט - היה מספר רבינו - הייתי עוד נער בין העלטערעס שבישיבה. לצורך תמונת המחזור של שנת תרפ"ח, שאלתי כובע בשביל להצטלם".

אבל יותר ממה שביקש "להראות גדול" כלפי חוץ, עמל רבינו בעמל נפשו להיות גדול באמת. הוא שאף לגדולות, להשלים את נפשו בקנינה של תורה. הוא אזר כגבר חלציו והחל משלים בהתמדה נפלאה, את כל מה שנחסר ממנו בימי נערותו בארץ

▲ רבני הישיבה בחברון בשנת תרפ"ח

תמונת מחזור של הישיבה בחברון שנת תרפ"ח

העמים, ברוסיה הקומוניסטית, כאשר לא זכה שם למקום לימודים מסודר.

אוצר החכמה

תיכף עם הכנסו להיכלה של ישיבת חברון, התערה באויר הפסגות שהיה תלוי בהיכלה של הישיבה. "היו מנצלים כל עת, כל רגע, וכל שעה" - היה רבינו שח בערגה, כשהיה מטעים את תלמידיו בניחוח הימים הגדולים האלו.

"בימי ששי אחר הצהרים, קבעו ללמוד 'קצות'. למשל, כשלמדנו 'סנהדרין' התעשרנו בימי ששי מן הקצות מסימן א' הלכות דיינים" - היה רבינו מנסה להורות דרך חיים לדור הבא.

רבי אריה לייב פריז

"לעיתים למדנו בימי ששי 'שב שמעתתא' אני למדתי שמעתתא בחברותא עם הגאון רבי אריה לייב פריז" - היה מתרפק רבינו על משכיות חמדה אלו, שרכש בתקופת הזוהר של חברון.

אוצר החכמה

באותם ימים טמירים, קהילת הקודש של עיר האבות, כאשר עסק התורה היה בלול בדמם של אריות חברון, נתגלתה שקידתו של רבינו על כל גווניה, כשהוא משים לילות כימים בעסק התורה.

בריתחא דאורייתא

קול ד' בכח, קול ד' חוצב להבות, היה מהדהד בהיכלה של ישיבת חברון. קולה של אהבת תורה, קולה של אש התורה שבערה ברמ"ח איברים ושס"ה גידים של בני התורה, אשר חסו בהיכלה של "כנסת ישראל" שבחברון, היה נשמע בעוצמתו, מעורר ישני חברון. קולו של "דור דעה" - כפי שהגדיר רבינו מאור הגולה רבי חיים עוזר גרודז'נסקי, את תקופת חברון - היה שובר את ארזי הלבנון, מהפך סברות, מפרק הויות, מתרץ קושיות, הופך הרים למישור.

בתוך ריתחא דאורייתא כזו, לובתה נשמתו של רבינו בחום על גבי חום. "כשהיה רבי הירש לומד, היה קולו מגיע לשאגות ממש" - מעידים בערגה תלמידי ישיבת חברון, אשר קנו תורתם באותן עשרות השנים, אשר קולו של רבינו הדהד בה בכל עוזו.

אוצר החכמה

בית המדרש בחברון

אוצר החכמה

בחורים בחברון בשנת תרפ"ח. השני משמאל ר' מנדל שינין

"בחברון, היו כבר כולם צרודים, בימים הראשונים של הזמן - היה רבינו מתרפק בערוב ימיו, על אותם ימים גדולים - זכורני איך רבי זיסל ברוידא היה צועק כשגורנו ניחר, 'וואס שרייט איהר' - למה אתם צועקים", ניסה רבינו לשלוח גיצי אש מן הימים ההם, לדורנו אנו.

"צריך שיהיה איכפת מהסברא, אם איכפת לך, אתה צועק עד שברורה לך הסברא. אם יש קושיא, איך אפשר להיות רגוע, א קשיא דאף ארען" (- קושיא

צריכה לכאוב) - היה תובע רבינו את בניו ותלמידיו, כשהוא עצמו שימש דוגמא חיה לדרישתו זו.

וכך, כשאש התורה בערה בעצמותיו, כאשר אהבת התורה העבירה אותו מכל ענין אחר, היה רבינו לומד תדיר בכל כוחו, בלהט, תוך כדי גיוס כל כולו, למען ד' ולמען תורתו. המתיקות הזו, האהבה העזה הזו, הכמיהה להבין את דברי התורה, היו פורצים הימנו בקול רעש גדול והיתה תורתו לזהטת וחביבה, כנתינתה מסיני.

למרגלותיו של ה"אלטער"

אוצר החכמה

בשנה הראשונה לישיבתו של רבינו בהיכלה של "כנסת ישראל" דחברון, עוד זרחה שמשו של מרן הסבא מסלבודקא זצ"ל על הישיבה ובניה. במשך אותה שנה, זכה רבינו לשמוע את שיחותיו המוסריות של הסבא, זכות בה התהדר רבינו עד סוף ימיו.

לפרקים, היה מנסה רבינו להטעים את תלמידיו, לסבר את אוזנם, שיגעו בקצה ההבנה, מהי "שיחה" של הסבא. עיניו של רבינו היו מאירות אותה שעה, כאשר תיאר את מעמד השמועס של האלטער:

"כשהסבא היה אומר שיחה, לא היה מושג שמישהו מחסיר.

לשיעורים לא כולם היו נכנסים, אפילו בשיעורים של ראש הישיבה רבי משה מרדכי, לא כולם נכנסו, היו בחורים שהיו עסוקים בעומקה של סוגיא אחרת וקשה היה עליהם המעבר. אבל לשיחה של הסבא כולם נכנסו"

"הסבא היה מדבר בלחש בכדי שהשומעים יתאמצו לשמוע - היה מוסיף רבינו לגלות מסוד קסמו של הסבא - היתה שם צפיפות נוראית. כולם התקבצו סביב הסבא, מנסים לשמוע באזנם ובליבם דברי חכמה ודעת. עד שכמה

הסבא בזקנותו

סטנדרים היו נשברים כל פעם.

[אזה"ח 1234567]

כך, בריגשת לב, היה מנסה רבינו להמחיש מה היה שם, כשהוא מוסיף להעיד, שאחרי שהיה הסבא מסיים את ה"שמועס", היו הכל מדברים אודות דבריו ומתדיינים ביניהם למה התכוון הסבא בזה ובה.

רבינו, שזכה לקירבה אצל הסבא - בהיותו בנו של רבי אברהם נח, אשר בעצמו השפיע מוסר בחברון, כפי שכבר סופר לעיל - היה מוסיף בענוותנותו:

[הרי"מ]

[אוצר החכמה]

"הייתי יושב על המדרגות של הבימה, ממש סמוך לסבא ולא הבנתי כלום. ואילו ר' מאיר (- המשגיח רבי מאיר חדש), היה עומד בסוף, על קצה האצבעות, והוא הבין הכל".

לימים, כאשר נתבקש רבינו לשאת שיחת מוסר בבית הכנסת המרכזי בק"ק רמת אלחנן שבבני ברק, ביום היאהרצייט להסתלקות הסבא, כ"ט בשבט, עמד ופתח בזכיה הגדולה שלו:

[אוצר החכמה]

"זכיתי לשמוע את הסבא. אמנם לא הבנתי כלום, אבל ל'והיו עיניך רואות את מוריד' זכיתי גם זכיתי".

רבי אהרן קוטלר

עולם התורה נוקף לזכותו של הסבא

באותה שיחה, דיבר רבינו בהערצה נוראה, על גדלותו של הסבא:

"רוב רובו של עולם התורה, שהוקם והתגדל לאחר שנסגרה וולוז'ין, נזקף לזכותו של הסבא - ציטט רבינו משמו של הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל ראש הישיבה דישיבת מיר - שהרי ישיבת חברון ומיר זה ממש הסבא, כמו כן באמריקא, הקים רבי אהרן קוטלר את לייקווד והוא הרי תלמיד

רבי יעקב קמינצקי

של הסבא. כמוהו גם רבי יעקב קמינצקי

וכל גדולי עולם שיצאו מסלבודקא.¹

וכאן העמיד רבינו את השאלה המתבקשת:

"מה הסוד שבעטיו זכה הסבא לכך?"

הוא מותיב לה והוא מפרק לה:

"שנינו במדרש (שיר השירים רבה ג"ד):

'מי זאת עולה מן המדבר - עילויה מן

המדבר. תורה מן המדבר. משכן מן

המדבר. סנהדרין מן המדבר. כהונה מן

המדבר. לוייה מן המדבר. מלכות מן

המדבר וכו' וכל מתנות טובות שנתן

הקב"ה לישראל מן המדבר".

"מה המיוחד במדבר, שזיכה אותם במתנות הטובות והמופלאות - שאל

רבינו והשיב על אתר - על כרחנו שיסוד מעלת המדבר היתה, שבמדבר לא

היתה קנאה משך ארבעים שנה, כולם אכלו את אותו המן, כולם התהלכו

באותם בגדים, כולם גרו באותם אוהלים, לא היתה קנאה ביניהם". זו המעלה

¹ יצויין, שכאשר נסתלק הסבא מסלבודקא לבית עולמו, נשא מרן המשגיח דמיר רבי ירוחם ליוואביץ זצ"ל דברי התעוררות בהיכלה של ישיבת מיר דליטא, כשהוא מגדיר את האסון הגדול כ"שקיעת החמה" אשר כלל הישיבות חיו מכוחה. דבריו באותו מעמד הודפסו בספרו "דעת תורה" לפרשת מקץ וז"ל:

"המקרה האיום שקרה לנו רח"ל, האבידה הגדולה שאבדנו בסלוקו של רבנו, רבן ומאורן של ישראל זצ"ל, לא באנו לדבר כאן על רוב שבחיו. אם באנו לפרש גדלותו בדרך פרט היינו צריכים לזמן רב, חדשים שלמים, וכאן רצוננו רק לכל הפחות להכריז ולהודיע כי כולנו הנמצאים כאן, כקטן כגדול, מן תלמידים עד רב רבנו ממש, נדע כולנו כי אבידה אבדנו! כולנו נדע כי כולנו חיינו מגלגל החמה, ועכשיו הנה כי שקעה החמה!"

"מי זה אשר יכול להתבונן ולהקיף גודל האבידה שאבדנו! איש אשר כל ימיו הארוכים ישב בקיטון יחיד ומיוחד, ומשם אורה יצאה לכל העולם! כמה גדולים מעשיו! זאת יכולים לאמור בטח, כי לולא הוא ז"ל היה ח"ו נשתכח תורה בישראל. הרי אנו רואים, כי אלו הישיבות אשר הוא ז"ל לא הקימן הנה כבר מנעולים תלויים על דלתותיהם, והישיבות אשר הוא בנה אותן, אשר הוא הקימן, אלו הן העומדות איתן וחזק! ואיך לא נרגיש את ה"אנו שאבדנו", איך לא משימים לב ולא חרדים?!"